

svého stanoviska pravdu, ale se stanoviska života nemá pro život věda ceny, nepřinese-li mu nějakého obohacení. Věc vysvitne, povím-li přirovnání.

Jest správné, že ten, kdo hotoví nůž, nesmí se při tom dáti vésti myšlenkami, že by snad mohl tím nožem někdo někoho zabít. Při výrobě nože musí rozhodovat jen poznatky vědecké a požadavky, které na nůž dělá odběratel, který jej zaplatí. Při použití nože bude tento však tehdy cenný, bude-li se ho používat k práci a nikoli k vraždění. A stejně se to má s vědou. Také historik nesmí si dát kalit pravdu přáními, byť tato byla druhu sebe vznešenějšího. Kdo však dějin používá k poučení lidu, bude z nich jistě vybírat to, co jest prospěšným pro život. Palacký arci musil obě současně konati. Byl vážným historikem, ale psal současně dějiny, které měly vzkřísit národ umírající. A národ toto vzkříšení, které mu pomohlo k životu, bude vždy oceňovat výše, než sebe důkladnější práci vědeckou. Jest pravda, že vědeckost Palackého zvětšuje jeho velikost, ale nemůže již zvětšit naši vděčnost k němu za tu posilu, kterou nám dal, nejvyšší zvyší naši hrdost na syna, jímž můžeme se honositi před národy jinými.

* * *

Proto všude spatřujeme vyvěratí vedle jeho pravdy milovnosti i jeho velkou moudrost, která jest více než pouhá učenost.

Palacký odsuzuje násilí. Dává výhost onomu domnění, že převaha hrubé moci a násilí se stává pramenem práva mezi národy.

„Přikročíme-li k násilí,“ praví, „pak nejsme lepší nad své protivníky, pak je nebezpečnější.“

Denis arci slova tato kárá a říká o tom, že to jest morálka velmi vznešená, jež prospívá především šibalům... V té věci se Denis mylí. Morálka tato šibalům škodí. Dějiny nás poučují, že morálku násilí nelze na dlouho držet a že tedy nejvíce poškodila toho, kdo ji provozoval. Palacký se vždy držel programu humanitního, který od něho převzal i Masaryk.

* * *

Vedle toho choval Palacký i neochvějnou důvěru v životnost svého národa, jak vysvítá z jeho slov:

„O národ svůj při tom já nebojím se přilít. Třeba by mu bylo souzeno podniknouti opět zkoušku ohněm i železem, chováť on v sobě již jádra života a zdravého dosti, aby nezahynul v ní.“

Palacký dobře prorokoval, znal národ svůj a jest ku podivu, jak jeho slova se osvědčila.

On žádá si ve všem ideovosti, ducha. Praví o tom:

„Život bezidejný všude jest nepamatný a protož ani vypravován býti nezasluhuje.“

„Sláva národů nezakládá se na mnohosti jejich, ani síle fysické: ona jest v životě, v duchu jejich. Jen ten národ jest hoden žiti v letopisích člověčenstva, který jakožto národ živ byl, ne jako aggregát (nakupení) samoosobných, aneb otrockých živočichů člověčích. Duch národa jeví se tam, kdež on se svým zbožím pro idey žiti a zemřítí hotov jest.“

My z toho vidíme, jak vysoký klade Palacký požadavek mravnostní na národ a jeho poslání duchovní.

Od něho také pochází známá věta:

„Kdykoli jsme vítězili, dalo se to po každé více převahou ducha, nežli moci fysickou a kdykoli jsme podléhali, býval tím vinen vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy.“

Ale Palacký jest si dobře vědom, že není svobody bez mravnosti.

„Svoboda a mravnost podmiňují se navzájem. Svoboda bez mravního základu (jenž je dán hlavní zásadou mravní — čeho sobě nechceš, jinému nečiň) bez práva a spravedlnosti nemůže míti stálosti. Ale svoboda sama, největší dar boží, je podmínkou blahobytu i samé ctnosti a dobré jednání a smýšlení jen pak je dobré, je-li svobodné.“

Ale jako není mravnosti bez svobody, jako není skutků opravdu dobrých, kromě těch, které byly svobodně uváženy a vykonány, tak není ani svobody bez mravnosti, jež je volnosti uzdou, bez níž by se proměnila ve zdivočilost a boj všech proti všem.

S tohoto vysokého stanoviska mravního hledí Palacký na národ náš a jeho dějiny. V nevybojnosti živilu slovanského vidí Palacký jeho přednost.

„Za Němcem zmocnivším se dědictví Římanů Slovan mírný tíše za ním postoupiv usadil se vedle něho.“

On ovšem vidí i chyby slovan-ské a ukazuje, že Slované z přílišné svobody, milovnosti nedovedli své sí-

ly dobrovolně soustředit a podříditi společným účelům.

* * *

Vyvrcholení dějin českých vidí Palacký v husitství, které jest zároveň uzávěrem středověku. V něm rozum bojuje s autoritou a mravně v tom boji vítězí, aby otevřel bránu dějinám věku nového.

„Vypravováním dějin českých octnuli jsme se konečně na prahu XV. století — onoho století, kteréž zjevy svými v Čechách netoliko vyniklo nade všechny domácí epochy, ale vlast naši postavilo na čas do popředí dějin evropských a národu českému pojistilo čestnou památku v historii vzdělanosti lidské. Z Čech tehdy vyšla valná pobudka, za kterouž duch lidský začal svobodněji a samostatněji rozhlédati se v oboru pravdy a práva.“

Palacký poukazuje k tomu, že husitství bylo hnutím lidovým, hnutím demokratickým.

„Napotom dějiny české braly hlavní svůj počátek a impuls (popud) nikoli s hůry ode dvora panovníčeho, anobř z dolů z lůna národa vůbec, ze snah a z úsilí, které zrodily se v lidu samém, zavládly čím dále tím rozhodněji veřejným jeho životem a co živel nový změnily tvárnost dějin netoliko českých, ale poněkud i všeobecných.“

Husa a krále Jiřího Palacký pokládá za mučedníky idejí novověkých:

„Dějiny vůbec svědčí, že každý pokrok osvěty ve společnosti lidské kupuje se obětmi pro původy jejich více, méně bolestnými. Král Jiří také k zastání své zásady přinucen byl přinést v oběť nejen domácí a osobní blaho své, ale i pokoj a květ vlasti, o kterýž pečoval byl celou duší svou ode mládí. I jakož někdy Mistr Jan Hus utrpěl za osobené právo svobodného zkoumání a osobního přesvědčení ve věcech víry, kteréhož za našeho věku požívá již celý svět, tak i Jiří z Poděbrad, podniknuv tolikrát protivěnství hlavně za příčinou vymanění se z poručěnství hierarchického, stal se mučedníkem idejí státu moderního.“

Tuto mravní sílu národa ve válkách husitských Palacký několikrát srovnává s mravním úpadkem v době bělohorské:

„Ze tří válek o záležitosti duchovní, kterými v posledním pětistiletí všichni národové křesťanští až do dna vzbouření byli, dvě první, měvše za příčinu nábo-

ženské potřeby, v Čechách i povstaly i skonaly a byly vlastně války české. V jedné národ náš, zachovavší až potud neporušené jádro bytu svého, skutky zářnými celý přemohl takorča svět; ve druhé, zpronevěřiv se sám sobě, nejen nedovedl nic slavného, ale přišel i bez mála na mizinu.“

„V době husitské Češi vynikali duševním životem nad sousedy a protož i vítězili a předčili duchem, pokud sami neopatrným a nemoudrým chováním nezadali přednosti své, kdežto o dvě stě let později v podobném zápasu klesli jsme až téměř do hrobu a zaviniili jsme to tím, že nepředčivše vzdělanosti ducha, ale rovnajice se nepřátelům více mravní hnilobou, nežli dostatkem moci, apelovali jsme byli sami k meči a násilí.“

Jen Komenský nám zbyl, jež Palacký řadí mezi nejpamatnější muže všech věků a národů, a jež jmenuje výsledně dobrodincem člověčenstva.

Ale byla to doba temna. „Nejlepší hlavy jako Komenský, Stránský a j. žili a zemřeli ve vyhnanství; v zemi samé nabývaly nevědomost a nevkus stále větší převahy a jenom mnozí muži zanechali spisy, které látkou a formou jsou ztravitelné i pro potomstvo.“

* * *

Ale nejen dějiny osvětlil nám Palacký. On stal se vůdcem národa i vzorem charakteru pro současníky. Píše o tom:

„Nebažím po jiné cti než po té, abych byl a slul mužem poctivým. Poctivost žádá především otevřenost a netajivost, úplnou srovnalost v řečích i skutcích; musíme mít napřed pevné přesvědčení a pak jednati podle něho.“

„Varujme se krivdy, abychom zůstali na vrchu morálním.“

Není divu, že muž takových kvalit dává lidu svému také výzvu pro budoucnost:

„Jaké události chová budoucnost ve svém klíně, který smrtelník by to mohl uhodnouti? Víím jenom, že já v nové potopě, již v každém ohledu jdeme vstříc, nedožiji se ani vybouření a odlivu mocně vzduťých vln, ani návratu holubice míru s ratolestí olivovou. Přes to však myslím, že ještě není pozdě a netřeba se vzdávati veškeré naděje v lepší časy: nastává však všem opravdu dobře smý-

šlejícím lidem ve všech zemích nezbytná povinnost, aby na všech stranách mírnili vášně, nedopouštěli zmáhati se choutkám pýchy a násilí a alespoň rovnali cesty míru na základě spravedlnosti a humanity. Nejneklamnější prostředek k tomu by byl: přeložiti všude křesťanství z hlavy a úst trochu více do srdce, uznáním jediného otce v nebesích posíliti více vědomí bratrství všech národů i všech lidí a zlé žádosti držeti na uzdě nejprve u sama sebe, potom však také u přátel i nepřátel. Dobří nechat jen rádně pracují, potom již zlí budou míti menší úspěch.

Proto se na konec obracím ještě jen na své vlastní krajany a soukmenovce. Obrana jest a zůstane naším údělem, avšak rozhodná a důrazná obrana, jež všechno zlo odmítá zpět tam, odkud přichází a kam patří. K tomu však jest především třeba, abychom se cvičili ve všech uměních míru ještě více než v uměních války a abychom nikdy neškládali rukou v klín: abychom se snažili oživit ducha mezi námi, abychom jim opět sami oživení byli. A kdyby konečně potom boj byl přece nevyhnutelný, smíme užívati jen počestných zbraní: ne ze šetrnosti ke svým nepřátelům, nýbrž z úcty k sobě samým, abychom se těmto nepřátelům nestali podobnými.“

To jsou krásná slova a významná i pro nás zvláště nyní, když svobody, která k mravnosti dle Palackého jest nutná se nám dostalo.

Končím slovy otce národa, která by nám měla platit jako jeho závěť:

„Když jen národ náš sám v sobě vzdělaným bude, pak usmyslí sobě sám a porozumí také sám nejlépe pravým potřebám v každé době života svého.“

A dále:

„Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali. To jest jediná závěť, kterou bych národu svému takřka umíraje odkázal.“

„Svůj k svému a vždy dle pravdy.“ Jsme ještě hodně daleko od humanitního ideálu, který měl na mysli otec národa, Palacký.

ského doktora, kterého znám.“ Nevyzrazuje jmen těchto tajných přátel; prvý byl M. J. kardinál, věrný zák Husův, druhý Polák Pavel Vlodkovič, s nímž se Hus znal ještě z Prahy. Když na Husa téměř všickni křičeli: „Jsi kacíř, odvolej!“ polský doktor bohosloví hleděl soucitně v oči mučedníka českého. Já se v ten moment často zamýšlím a toužím, aby každý Čech znal jméno tohoto osvětleného a humánního Poláka. Proč Pavel Vlodkovič hleděl na Husa soucitně? Protože ho znal, dobře ho znal ze spisů i obcování. — Dnešní Poláci Husa neznají... Neštěstí vemalo Poláky zcela v náruč papežství. Carevna Kateřina navrhla rozdělení Polska, tvrdý, pyšný Friedrich pruský ochotně shtnul kus. Prvá reprezentovala pravoslaví, druhý protestantismus, tož vrhli se nešťastní Poláci v náruč Říma. Jakož Hus, Žižka, husitský král Jiří a celý národ náš miloval poctivě Poláky tenkrát, tak je — vim, co mluvím — miluje i dnes. Němci promyšleně vséváli nenávist mezi nás a časem podařilo se jim vodu zkazit. Ta doba minula a nikdy se již nevrátí; vše trpké a bolestné budíž zapomenuto. Poznejte Husa, jakož ho znal Pavel Vlodkovič, čtete Palackého, kterýž vašeho Koszciuszka takorča zbožňoval, a až bude nový slet s oslavou Husa. Vy jistě, bratři, přijdete!

Po druhém a třetím slyšení (7. a 8. června 1415) psal Hus veškerému národu českému, louče se s ním slovy tklivými a ušlechtilými. Prosi všech, aby poděkovali pánům českým (jmenuje je) a „věrným pánům království polského“. Tedy nejen učený doktor, i páni polští stáli věrně při Husovi. Proč? Protože ho znali.